

ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМ У ГАЛУЗІ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ

В.В. Ліпінська

Національний технічний університет України «КПІ»

Стаття присвячена особливостям терміносистем у галузі міжнародного туризму англійської та української мов, проблемам відсутності єдиного, точного і повного визначення поняття «термін», порівнянню визначень терміну англійської та української термінологій у галузі міжнародного туризму за основними видами діяльності і галузями, кожна з яких має власну групу термінів, яка є відмінною від інших груп термінів туризму специфікою кожного окремого виду діяльності, але у сукупності ці галузі складають терміносистему міжнародного туризму; виявленню її ключових характеристик, встановленню місця термінології індустрії туризму у структурі сучасної англійської та української мов, аналізу сучасних проблем розвитку англійської та української термінологій міжнародного туризму та шляхів її поповнення: запозичення, словотвірна деривація.

Ключові слова: термін, визначення, концепт, терміносистема, туристична термінологія, турист, запозичення.

Термінознавство є актуальним і перспективним напрямом в сучасній лінгвістичній науці. Учені звертаються до розкриття сутності терміну, його властивостей, висвітлюють проблеми метамови термінознавства, формування терміносистем, до вивчення процесів термінологізації і детермінологізації, питань термінографії, тощо. На сучасному етапі систематизація англійських терміносистем окремих галузей набуває особливого значення. В цій статті галузь надання туристичних послуг в значній мірі орієнтована на використання великої словникової бази, нейтральної, у першу чергу, та запозиченої з інших мов. Через історичні і соціальні причини в професійній галузі туризму найбільш уживаною вважається англійська мова. Вивчення лексики індустрії туризму в англійському мовознавстві становить інтерес як для лінгвістів, так і для фахівців галузі туризму, оскільки ця галузь активно розвивається останнім часом. Саме в середині ХХ століття відбувається різке збільшення числа нових спеціальних лексичних одиниць в межах англійської та української туристичної термінологій. Чисельні підходи до вирішення різних проблем саме у туризмі представлені у наукових працях таких авторів, як Е.Т. Белан, М.Б. Біржакова, С.В. Мельниченко, В.К. Сеніна, Т. Г. Сокол, Т.І. Ткаченко, Г.І. Шипулина та інші.

Актуальність дослідження обумовлена зростаючим інтересом до спеціальної лексики окремих галузей знання. У той же час туристична термінологія є мало дослідженою і потребує інвентаризації, незважаючи на те, що протягом декількох останніх десятиліть така галузь людської діяльності, як туризм і надання туристичних послуг, швидко розвивалася і тепер перетворилася на досить розгалужену і перспективну галузь.

Метою роботи є визначення шляхів формування нових термінів та особливостей термінології міжнародного туризму на матеріалі англійської та української мов.

Мета роботи спонукала до постановки та вирішення таких дослідницьких завдань:

- розкрити сутність терміна й аспектів його опису та запропонувати власну дефініцію «туристичного терміна»;
- визначити місце термінології міжнародного туризму у структурі сучасної англійської та української мов;
- проаналізувати сучасні шляхи розвитку і поповнення англійської та української терміносистем міжнародного туризму.

Об'єктом дослідження виступають українські та англійські терміни туристичної галузі.

Предметом дослідження є встановлення термінологічних одиниць, їх структурних і семантичних особливостей в українській та англійській терміносистемах.

Говорячи про термін, науковці вказують на відсутність у лінгвістичній науці загальноприйнятого визначення цього поняття. На сьогодні налічується більше 3 000 визначень поняття «термін», проте, його зміст не є повністю з'ясованим [12, с. 24]. Різноманіття визначень поняття «термін» вельми наочно відображається в родових поняттях, через які він визначається: словесний комплекс; спеціальний об'єкт; спеціальне поняття; мовний знак; слово; спеціальне слово; словесний комплексний мотивований знак; лексикалізоване поєднання; скорочення; функція; член термінологічної системи; єдність знака і поняття; лексична одиниця [1, с. 56]. З приводу визначення поняття терміну та вимог до нього в лінгвістичній літературі існують різні, іноді навіть протилежні точки зору.

За визначенням В.С. Будільової «термін – це одиниця якоїсь конкретної природної або штучної мови (слово, словосполучення, аббревіатура, символ, поєднання слова і букв-символів, поєднання слова і цифр-символів), що володіє спеціальним термінологічним значенням, яке може бути виражене або в словесній формі, або в тому чи іншому формалізованому виді і досить точно і повно відображає основні, істотні на даному рівні розвитку науки і техніки ознаки відповідного поняття» [4, с. 24]. М.М. Глушко констатує, що «термін – це слово або словосполучення для вираження понять і позначення предметів, що має, завдяки наявності у нього точної дефініції, чіткі семантичні рамки і тому є однозначним в межах відповідної класифікаційної системи» [7, с. 33].

Виходячи з того, що єдиного визначення терміна в лінгвістичній літературі ще немає, то завдання дати таке визначення на сьогоднішній день залишається актуальним. Крім того навіть не дуже глибоке вивчення термінології певної галузі знань показує, що не завжди термін точно виражає спеціальне поняття і не завжди входить лише в одну терміносистему. До того ж не завжди термін має чіткі семантичні межі і виражає точно окреслене поняття.

Проаналізувавши сучасні підходи до вирішення проблеми детермінації поняття «термін», на наш погляд, туристичний термін – це слово або словосполучення, застосовані для точної назви понять, предметів або явищ в туристичній галузі, які характеризуються єдністю цілісної номінації, різноманіттям виконуваних ним функцій і великого числа форм прояву.

Сфера понять, позначених термінами, що відносяться до туристичної термінології, пов'язана, перш за все, з людиною. В даний час відзначається зростання інтересу до людини і до всіх явищ, з нею пов'язаних, що відбивається в мові, в тому числі і в туристичній термінології [3, с. 142].

Процес формування будь-якої терміносистеми передбачає створення, вдосконалення, впорядкування цілісного у структурному та функціональному аспектах угруповання мовних одиниць, що відбивають систему понять цієї науки в різні періоди її розвитку. Формування терміносистем на різних етапах (залежно від ступеня розвитку та сфери функціонування літературної мови і самої предметної наукової галузі) здійснюється або тільки стихійно, або з різною часткою стихійності та науково обґрунтованого термінотворення, або тільки на основі науково обґрунтованих фахових (галузевих) та лінгвістичних підходів. У сучасному термінотворенні елементи стихійності майже відсутні [6, с. 107]. У роботі з термінологією туризму складності виникають вже на етапі відбору джерел спеціальної лексики, що підлягає дослідженню. Природним інструментом в області інвентаризації та упорядкування лексики представляються тлумачні термінологічні словники. Вже на етапі збирання лексичного матеріалу із сфери української термінології туризму, можна помітити, що словників з цієї термінології практично не існує. Певні пояснення щодо значення того чи іншого терміну можна отримати з підручників із галузевих дисциплін туризму, що зазвичай публікуються наприкінці. Однак та кількість термінів, яку вони вміщують звичайно не може бути значущою для повноцінного дослідження. З цього можна зробити висновок про те, що туризм як галузь наукового знання в Україні виділилася зовсім недавно.

На відміну від української терміносистеми туризму, англійська терміносистема почала своє формування значно раніше. Незважаючи на те, що в цілому лексика даної тематичної групи не є остаточно сформованою і усталеною, про що свідчить наявність потенційних термінів як в українській, так і в англійській мовах, не можна не відзначити той факт, що в англійській лексиці даної тематичної групи їх значно менше. З цього випливає, що англійська термінологія досліджуваної тематичної групи виділилася трохи раніше, у той час як українська лексика аналізованої терміногрупи тільки починає своє формування. Володимир Дубічинський, автор праці «Організація термінографічної праці в Україні», зазначає, що поява нових термінологічних словників має деякі позитивні моменти на шляху до єдиної термінографічної концепції в державі: це і поступове зростання якості продукції, що призводить до збільшення кількості термінологічних словників, і залучення до термінологічної справи не лише фахівців-аматорів, а й відповідних інституцій [8, с. 3].

Термінологія туризму у порівнянні з терміносистемами інших галузей знань має специфічну структуру на мовному і концептуальному рівнях (кількісні і якісні параметри), оскільки термін як складник термінологічної системи має подвійну природу. Він є не тільки елементом системи лексики, а й елементом системи наукових понять [5, с. 63].

Індустрія туризму складається з комплексу різних видів діяльності. Кожен з цих видів діяльності, які пов'язані з туризмом, налічує власну групу термінів, що є відмінною від інших груп термінів туризму специфікою кожного окремого виду діяльності.

Таким чином до індустрії туризму належать:

– галузь гостинності, що пов'язана із розміщенням туристів в готелях, ботелях, кемпінгах, тощо [10, с. 19]: *motel – мотель, duplex – дуплекс (двоповерховий люкс), Bed and breakfast – готель зі схемою обслуговування «розміщення і сніданок»: Bed and breakfast inns can normally accommodate no more than 6 guests and they sometimes serve an evening meal. – Готелі, що надають номери зі сніданками можуть зазвичай розміщувати не більше 6 клієнтів, і в них інколи подають вечері;*

– галузь харчування, що реалізується через комплекс спеціальних закладів: їдалень, кафе, ресторанів [10, с. 19]: *barmaid – буфетниця, buffet restaurant – ресторан самообслуговування, шведський стіл, sushi – суши, all-inclusive – «все включено»: Many resorts have buffet restaurants, i.e. restaurants where visitors can freely choose various quantities of already cooked meals. – На багатьох курортах є шведські столи, тобто ресторани, де відвідувачі можуть вільно вибрати різні кількості вже приготованих блюд;*

– галузь розваг, що допомагають організувати дозвілля туристів (екскурсії, походи, спортивні заходи тощо) [10, с. 19]: *diving – дайвінг, cruise – круїз: After a long years of work they decided to go on a round-the-world cruise. – Після довгих років роботи вони вирішили поїхати в кругосвітній круїз;*

– галузь транспорту, що забезпечує доставку туристів до місця призначення [10, с. 19]: *observation bus – екскурсійний автобус, sailing ship – парусне судно: The term sailing ship is now used to refer to any large wind-powered vessel. – Термін "парусне судно" тепер використовується для позначення будь-якого великого судна, яке рухається за допомогою вітру.*

Терміносистему галузі туристичного бізнесу складають такі базові компоненти, на основі яких вона розвивалася: в українській мові це терміни «тур» «туризм», «турист», в англійській – *tour, tourism, tourist*. Значна кількість похідних термінів терміносистем обох мов була утворена беручи за основу саме такі базові компоненти.

Терміносистема туризму характеризується великою кількістю загальноновживаних слів, наявність яких свідчить: по-перше, про тісні зв'язки термінології з загальноновживаною мовою, по-друге, що ця лексика обслуговує не тільки фахівців в галузі туризму, а й у силу своєї специфічності є затребуваною і людьми, які користуються її послугами [5, с. 61]: *destination –*

місце призначення, *guide* – гід, *tourist* – турист, *travel* – подорожувати, *hotel* – готель, *camping* – кемпінг.

Сучасна українська та англійська термінологія туристичної галузі постійно поповнюється новими термінами, утвореними через спеціалізацію значення слова, термінологізацію без зміни значення, за допомогою засобів морфологічного словотвору, або ж шляхом запозичення термінів з інших мов. Наприклад, термін *housekeeping*, що стоїть в одному концептуальному ряді та безпосередньо пов'язаний з концептом гостинність (*hospitality*), в українській мові номінативно відповідає термінам «поверхова служба», «обслуговування номерів», в кращому разі – «служба покоївок», що абсолютно не відображає концептуальність терміну *housekeeping*, який як концепт миттєво асоціативно народжує у гостя цілу низку образів: турботи, затишку, чистоти, комфорту, захищеності, відчуття «як вдома», так необхідного мандрівникові далеко від свого будинку (невипадково головний елемент цього слова – *house* – «будинок») [9, с. 97]: *More than the half of the jobs in housekeeping is found in hotels, motels, restaurants and others. - Більше половини робочих місць у сфері служби покоївок зустрічається в готелях, мотелях, ресторанах й інших.*

Взагалі, сфера надання туристичних послуг в значній мірі орієнтована на використання великої словникової бази, запозиченої з інших мов. В силу історичних і соціальних причин в професійній сфері туризму найбільш вживано визнається англійська мова [11, с. 75]. У той же час українська термінологія туризму має багато запозичень та кальок. Навіть за наявності аналогів в контактуючих національних мовах англомовні терміни в абсолютній більшості випадків використовуються в національних туристичних індустріях і культурах паралельно з національними, асимілюючись в мові і мовленні (наприклад, *famtrip* – ознайомлювальний тур або рекламно-інформаційний тур, *event management* – подієвий менеджмент) [6, с. 109]: *Event management is the application of the management practice of project management to the creation and development of festivals and events. – Івент-менеджмент – це форма управління проектом по створенню і розробці фестивалів і подій.*

В англійській терміногрупі галузі туризму запозичень набагато менше порівняно з українською мовою: були запозичені лексеми з французької мови – *quay* – причал, *porter* – провідник; з іспанської (*cafeteria* – кафетерій); шведської (*smorgasbord* – «шведський стіл»), голландської мов (*snack* – легка закуска). В українській мові запозичень значно більше: в основному запозичувалися англійські слова – *бізнес-клас*, *джип-сафарі*, *караванінг*, *кемпінг*; і французькі слова – *екіпаж*, *турист*, *трансфер*, *ресторан* [6, с. 109]: *In addition to providing quick service, the cafeteria requires fewer service personnel than most other commercial eating establishments. – Окрім надання швидкого обслуговування, в кафетерії необхідно менше обслуговуючого персоналу, ніж в більшості інших комерційних закладів громадського харчування.*

Рівень синонімії в англійській та українській мовах досліджуваного лексико-семантичного поля відносно високий. В обох мовах домінують квазісиноніми – терміни з частково співпадаючим значенням, які умовно

використовуються як рівнозначні. Прикладами можуть бути наступні терміни: у англійському списку [2, с. 24]: *administrator – receptionist (адміністратор)*; *ecotourism – green tourism (екотуризм)*; *second class – economy class (другий клас)*; у українському списку: *тур містом – оглядова екскурсія містом*; *двомісний номер – номер з двоспальним ліжком* [2, с. 24]: *Year in year out other regions are added to the lists of regions with developed green tourism. – Щороку інші області додаються до списків областей з розвиненим зеленим туризмом.*

Серед абсолютних синонімів в групі англомовних термінів переважають еліптичні варіанти: *Pullman coach – Pullman (спальний вагон)*; *air terminal – terminal (аеровокзал)*. У групі українських термінів найбільша кількість різномовних дублетів: *ануляція (лат.) – відміна*; *стюардеса (англ.) – бортпроводниця*; *швейцар (нім.) – консьєрж (фр.)*; *відрядження (нім.) – діловий тур* [2, с. 24]: *Terminal 4 at JFK International Airport is a successful paradigm for air terminal management and a model of public/private partnership. – Аеровокзал 4 в Міжнародному аеропорту імені Джона Кенеді є успішним зразком управління аеровокзалом і моделі громадської/приватної компанії.*

Таким чином, терміносистема туризму є відкритою, динамічною, постійно оновлюваною системою, яка налічує великий пласт термінів. Це явище обумовлене високою мірою популярності такої галузі людської діяльності, як міжнародний туризм, і, в результаті, перетворенням її на вельми розгалужену і перспективну народногосподарську галузь. Зважаючи на те, що термінологія туризму використовується не тільки спеціалістами галузі, а і безпосередніми користувачами її послуг, в основі лексики лежить загальноживана мова, доповнена специфічними термінами. Достатньо велику питому вагу у складі цієї терміносистеми мають запозичення із різних мов, здебільшого з англійської, хоча зустрічаються і польські, іспанські, французькі та інші запозичення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Л.М. Термин и метафора / Л.М. Алексеева. – Пермь: Пермский университет, 1998. – 250 с.
2. Белан Э.Т. К вопросу синонимии в английской терминологии международного туризма. [Перевод и переводоведение. Тезисы выступлений на научной теоретической конференции МГОУ (14 апреля 2005)] / Э.Т. Белан. – М. : Вестник МГОУ, 2005. – С. 24
3. Біян Н.О. Лексико-семантична та структурна класифікація термінів в англійській мові/ Н.О. Біян. – Львів: Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка. Іноземна філологія. – 2009. – [Вип. 121] – С. 142-149
4. Будилева В.С. Признаки терминов как основа их классификации / В.С Будилева – М. : Основа, 2002. – 144с.
5. Виноградова Л.В. Становление и развитие терминологии туризма в английском и русском языках / Л.В. Виноградова // Актуальные проблемы

лингвистики и методики преподавания иностранных языков: материалы Всероссийской научно-практической конференции (15 апреля 2010 г.) – Уфа: РИЦ БашГУ, 2010. – С. 61 – 66

6. Виноградова Л.В. Термины туризма в русском и английском языках / Л.В. Виноградова // Материалы второй научно-практической конференции молодых ученых-гуманитариев: Матер, конф.; Великий Новгород (18–19 декабря 2009г.) / Под ред. Е.В. Сергеевой, М.Н. Щетинина; НовГУ им. Ярослава Мудрого. – Великий Новгород, 2009. – С. 107–111

7. Глушко М.М. Функциональный стиль общественного языка и методы его исследования / М.М. Глушко и др. – М. : МГУ, 1974. – С. 33

8. Дубічинський В. Організація термінографічної праці в Україні / В. Дубічинський // Вісник: Проблеми української термінології. Матеріали 6-ї Міжн. наук. конф. — Львів, 2000, – № 402. — С. 3–5

9. Капанадзе Л.А. Взаимодействие терминологической и общеупотребительной лексики / Л.А. Капанадзе. Развитие лексики современного русского языка. – М. : Наука, 1965. – С. 86–103

10. Кифяк В.Ф. Організація туризму: [навч. посіб.] / В. Ф. Кифяк – Чернівці: Книги – ХХІ, 2008.– 344 с.

11. Королева Н.Е. Английский язык. Сервис и туризм: [учеб. пособие для студентов вузов, обучающ. по специальностям «Социально-культурный сервис и туризм» и «сервис»] / Н.Е. Королева, Э.З. Барсегян, А.М. Серибиновская. – Ростов н/Д: Феникс, 2011. – 407 с.

12. Табанакова В.Д. Понятие научно-технического термина и требования к его определению / В.Д. Табанакова. Термин и слово: Межвузовский сборник. – Горький: Издание ГГН. – 1982. – С. 24-28